

הלכות ברפת המזון סימן רא

קד באר הגולה

רא מי הוא המברך, וכו' ד' סעיפים:

א (א) גדול (ב) [ג] מברך אפלו * קא (ב) בסוף. וְאִם נָצָה לִתֵּן רְשׁוֹת לְקַטֵּן לְבָרֵךְ, רִשְׁאִי. יִהְיֶה מְלִי כְּשֵׁאִין שֵׁם אוֹרְחָה, אָבָל (ג) אִם יֵשׁ שֵׁם אוֹרְחָה הוּא (ד) [ז] (ד) מְבָרֵךְ אֶפְלוּ אִם פִּעַל הַבֵּית גְּדוֹל מִמֶּנּוּ, כְּדִי שִׁיבְרָךְ (א) לְבַעַל הַבֵּית. (ה) וּמֵה בְּרָכָה מְבָרֵךְ: יִהְיֶה רְצוֹן שְׂלֵא יִבוֹשׁ וְלֹא יִכְלֹם פִּעַל הַבֵּית הַזֶּה לֹא כְּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא כְּעוֹלָם הַבָּא, וְיִצְלִיחַ כָּבֵל נִכְסָיו וְיִהְיֶה נִכְסָיו מִצְּלָחִים וְקָרוֹבִים לְעִיר, וְלֹא יִשְׁלַט שְׂטָן בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו וְאֵל יִדְבַק לְפָנָיו שׁוֹם דְּבַר חֲטָא וְהִרְהוּר עֲזוֹן מַעֲשֵׂה וְעַד עוֹלָם. * וְאִם פִּעַל הַבֵּית רוּצָה

שְׂעָרֵי תְּשׁוּבָה

מצינו שר"פ הפסיק מפני אכא ברה להחשיבו כמי"ש בברכות דף מה. וקמב כב"י: עוד נ"ל אם השנים הללו בניו או תלמידיו של הג', תמידם להפסיק לכבוד רבם או אביהם, וקצת ראיה כ"י:

[א] מברך. עין בה"ט. ועין שאלת יעב"ץ סימן עד שמה שנהגין לתת לאכל לברך ונקא בשניהם שוים, אבל אם ביה"ב אבל ויש לו אורח או אם אורח אבל, בכל גזנא אם כלה"ב רוצה לברך הרשות קידו, עין שם: [ב] מברך. עין בה"ט שהראה מקום לש"ת בכל רב שפך היה המעשה שפברו האורח שהיה גזיר לברך. ונתן הכוס לאחר והוא זמן בשם

באור הלכה

* **כא לכסוף.** בגמרא איתא דאיכא מאן דאמר דאם בא גדול לכסוף אינו מברך, דעקר שבסעודה מברך ואחד מאותן שהיו בתחלת הסעודה, רש"י, והגמרא מסיק דהלכתא: גדול מברך אפלו בא לבסוף, ולכאורה משמע דהינו על-כ"ל פנים רק בגדול משום חשיבותו, אבל בסתם אנשים פלי עלמא מדודים דעקר שבסעודה מברך אבל מי שבא בסוף הסעודה, וצריך עיון: * **ואם בעל-הבית רוצה לומר וכו', למי שיברכה.** עין משנה ברורה מה שכתבנו דרשות קידו לתן לאחר אף שאינו אורח, כן פתב המגן אברהם ושאר אחרונים. ויש לעיין אם יש שם גדול, אם ראשי הפעל-הבית להעביר ממנו הזמן ולתן לאחר או אפלו לעצמו, דהא בעלמא קניא לן גדול מברך, ורק אם יש אורח שמשכב אצל בעל-הבית אמרו דיברך הוא כדי שיברך את בעל-הבית, אבל אם האורח אינו מברך, שפיר נראה דקניא זכות הברכה להגדול, ולמה יזכה זאת ברשות בעל-הבית להעביר מהגדול? וכל-שכן אם האורח הוא הגדול שבכלם, גם-כן בודאי לכאורה אין לו רשות להעביר ממנו; והשולחן-ערוך שהרשה לבעל-הבית לתן למי שיברכה, אפשר דמירי כשאין שם גדול, שכלם היו שוין, ובפרט דיש מן הפוסקים דסבירא להו לדעולם הזכות הוא להגדול, ואורח דמברך הוא רק בשוין ועין תוספות רבנו יהודה ורבנו יונה. והנה לענין בעל-הבית בעצמו יש לצדד ולומר דאפלו יש גדול הרשות בידו לברך בעצמו, דהא משמע בשולחן-ערוך דמעלת האורח חשובה יותר ממעלת גדול כדי שיברך את בעל-הבית, ולפי המבאר לקמן דצריך לחזור אחר כוס של ברכה, יכול הבעל-הבית לומר: כלום תקנו אלא משום תקנתא דידי, אגא בזה ניחא לי טפי! ורק לענין לתן לאחר לכאורה מסתבר כדברינו, דבמקום שיש שם גדול אין לו רשות לזה:

לחמשה אחרים, מצטרפין אחר-כך לחמשה אחרים לברפת

א (א) גדול מברך. הינו, הגדול בתחמה שבכל המסבין) הוא יזכה המברך ברפת-המזון לכלם. (ב) ואף דהשתא המנהג שכל אחד מברך לעצמו בלחש, וכדלעיל בסימן קפג, מפל מקום מנהג דר"ך אר"ץ לכבודו שיהיה הוא המזמן. (ג) ומירי שכל המסבין הם בעל-ביתם שאכלו משלהן, דאם היה אחד בעל-הבית, הדבר תלוי בו לתן לאורח לברכה², וכדלקמה, או למי שיברכה מבני-ביתו, ויברך גם-כן לבעל-הבית³. אם הגדול מוציא לחה [שקורין הוש"ט¹] יברך אחר, פי אין זה נכון שפסיק הרבה פעמים ויהיה רוקק והאחרים ימתינו [אחרונים]. יש מקומות (א) שנוהגין שנותנין לאכל [שעל אביו ואמו כל י"ב חדש] לברכה⁴, ודוקא שכלם שוים דהינו שכלם אוכלים משלהם, אבל כשאוכל מפתו של בעל-הבית, תלוי ברצון בעל-הבית, למי שיברכה יתן, וכל-שכן אם רוצה בעצמו לברך: (ב) בסוף. הסעודה, כל היכא דאי מתיי להו מידי מצו למיכל, וכדלעיל בסימן קצו סעיף א, עין שם. ומסתברא דאם משהה בסעודתה, אין מחזיק להמתין עליו עד שיקמר סעודתו כדי שיהיה הוא המברך, אלא מברך אחר והוא יצנה: (ג) אם יש שם אורח. הינו כשהוא אוכל מפתו של בעל-הבית: (ד) מברך אפלו וכו'. ואם יש שם כמה אורחים, תלוי לפי דעתו של בעל-הבית. (ז) ואפלו לתן לקטן שבהם: (ה) ומה ברכה מברכו⁵ וכו'. בספר לחם-המודות תמהה⁶, למה אנו משנים

שער הציזין

(י) ולא דמי להא דסימן קצו סעיף ה דשם פסק דאינם יכולים לזמן משום דפתי זמון מניחה, דשאני התם דכל אחד מחבורתם כבר נצטרף, אבל הכא יש שנים שלא זמנו מעולם, ובשכיל האחד זמון לית לן בה, דלא גרע מאכל עלה של ירק [ב"ח]. ועין במור וקציעה ובסודרו, אף כל האחרונים העתיקו דברי המגן-אברהם בדינים אלו: (יא) טור: (יב) אלה רבה: (ב) פרי-מגדים [והוא כותב משום לא פליג], וכן מוכח מהשולחן-ערוך דגם השתא נהג דין זה, דאי לא הכי היה להם לבאר הלפי מה שכתבו בסימן קפג אין דין זה נהג: (ג) פרישה ואלה רבה: (א) שאלת-יעב"ץ בסימן עד, ע"ש: (ד) מאמר-מרדכי, וכעין זה מצדד הפרי-מגדים, וכן משמע מה דב"י ודב"י ח"א ורב דהו יתבי בסעודתא ונתן וכו' רשות לרב לברך ומי' עמוד ב] אף דב"י ח"א היה גדול ממנו:

הלכות ברכת המזון סימן רא

לותר (פרוש, שאינו רוצה להקפיד) על **ברכתו ולברך ברפת המזון בעצמו**, (ו) **רשאי**: הגה והוא הדין שיכול לתן לברך (ז) למי (ז) **שירצה** (ב"י בשם אהלה-מועד): **ב** (ח) **"לא יקדים חכם ישראל לכהן עם-הארץ לברך לפניו** (ט) **ידרך חק ומשפט כהנה, אכל לתת לו החכם** (י) **רשות שיברך, אין כרך כלום**. (יא) **אכל כהן תלמיד-חכם** (יב) **מצוה להקדימו, שנאמר 'וקדשתו'**, (יג) **לפתח** (ד) [1] **ראשון ולברך ראשון** (ועין לעיל סימן קסז סעיף יד): **ג** **"מי** (יד) **שנותנים לו לברך ואינו מברך, מקצור** (ו) **ימיו**: **ד** **"צריך לחזור שינתנו לו כוס של ברכה** (טו) **לברך**:

ה מגלה כוונתו
שם ז' עין נט
ח ברכתו נה' ש' שם נג
לפרוש רש"י

שערי תשובה

וברך, וזה שהנה תופס הכוס ברח בפה"ג, וע"ז חלק שם דאין לעשות כן, ועין מש"ש: [1] **ראשון**. עין בה"ט מ"ש דאין בקיאין ביהוסי-כהנה, והוא מדברי המג"א, והרא"ה מקום לסימן ונה שכתב שם כן לענין נתינת חלה לכהן בזה"ל, ע"ש, ועין בש"ת מהרש"ם בענין שבתה לכהן ובחשובות שבת-עקב וחסות-השני וחסות-אדי וקדו-יוסף שהארכיכו בנה, ועין בש"ת בית-אפרים חלק א"ח סימן ו' וסלק אה"ע בארן בענין זה:

באר היטב

(ז) שירצה. קשה ממ"נ אם נותן לברך לא' מב"ב פשיטא דגם הם אוהבים לענין זה שמברכין לבעה"ב; ונ"ל דאם א' סמוך על שלחנו ומשלם לו דמי מזונו, אותו א"צ לברך לבעה"ב ורשאי לתן לו לברך. ועוד נ"ל דאם ב' אוכלים בבית אחר ואחד יש לו אורח על שלחנו דמן הדין יש לאורח לברך, אם אותו בכה"ב רוצה לותר יכול לתן לברך למי שירצה, מ"א ע"ש:

(ס) לכהן ע"ה. ואמרין בגמ' דחביב מיתה שמכנה התורה: **(1) ראשון**. בקריאת התורה, רש"י ור"ן, והרא"ש כ' להיות [ראש] מדברים בכל קבוץ-עם לדבר ולדרש תחלה, וה"ה בישיבה ידבר בראש. כתב המ"א: וצ"ע למה אין נזהרין עכשו להקדים לפניה לכל הנך מלי מאחר שמדאורייתא הם, ואפשר דאין אנו בקיאין ביהוסי-כהנה, ומיהו אם הפתח רוצה לחלק כבוד לאחר רשאי, ס"ג, וע"ל ס"ס קכח ס"ק פג מש"ש. ואם צריך להקדים לוי לישראל, מחלקת בין הפוסקים, י"א שצריך להקדים, וכן יסד בהר"ו: נוהג לשמך ברושות הפהנים והלוים, וי"א שא"צ, וגורסין הפהנים הלוים כלומר דכהנים אקרי לוים, עמ"א וקב"ט אליה נכה פסק דקשואן פתח יש ללוי הקדימה לפני ישראל בהמוציא ובבה"מ, וכן משמעות ב"ח ופר"שהח: **(1) ימיו**. דכתיב ואברכה מברכך, והמברך בהמ"ז מברך לבעה"ב, רש"י, וי"א דדוקא באותם הדברים אמורים וקב"ט בהמ"ז מ"א:

משנה ברוכה

נסח הברכה דבעל-הבית ממה שנגמאר בש"ס⁽¹⁾: **(1) רשאי**. ורק בקריאת התורה אינו יכול למחל, וכדלעיל בסימן קלה במשנה ברוכה סעיף-הקטן ט. אמרין בגמרא, דהפכה ישל מנה יפה ראשון [ורוצה לומר, שישאל צריך לתן לכהן מנה יפה ראשון לכל המסבין]; והינו דוקא בתבירים המסבין בסעודה או בצדקה, אכל כשהפכה חולק אינה שתפוח עם חברו ישראל לא, דאדרבה, אמרין בגמרא: כל הנותן עינו בחלק יפה אינו רוצה סימן ברכה לעולם. וצריך עיין למה אין נזהרין עכשו להקדים לכהן לכל הנך מלי [מ"א, ועין שם שמצדד למצא קצת טעם למנהג⁽¹¹⁾], ומכל מקום לכתחלה בודאי יש לזהר בנה. טוב להקדים הלוי גם-כן לישראל, אם הם שרין בתכמה, **(16) בברכת-המזון ובי'המוציא** **(12) וכן בנתינת הצידקה⁽¹²⁾**, דהא מקדימין אותו בקריאה גם-כן לפני ישראל: **ג** **(יד) שנותנים לו לברך**. **(יג) רוצה לומר**: אורח שנותנים לו לברך ברפת-המזון ואינו מברך, מקצור ימיו, משום דדין פשהאורח מברך מברך לבעל-הבית, וכנ"ל, וקנה שנמנע לברך את בעל-הבית שהוא מוצר אבריהם שנגמאר בו [ואברכה מברכך], ומכלל הן אתה שומע לאו, **(17) נמצא גורם קללה לעצמו**. וכתב המגן-אברהם: ודוקא כשמברכין על הכוס, **(טו) דאז החיוב על האורח לברך את בעל-הבית⁽¹³⁾**. ונראה לי שרוצה לומר, שבלא זה אין גורם קללה, אכל בודאי אין נכון לאדם לדחות מצוה הבאה לידו: **ד** **(טו) לברך**. שיהיה **(טו) הוא המזמן ומוציא אחרים** ידי חובתן, ולא לשמע ולענות אמן, שאף שהשומע כעונה, ועונה אמן כמוציא ברכה מפיו, מכל מקום ממחריו לתן שכר תחלה להמברך:

שער הציין

(8) בית-יוסף בשם אהל-מועד: **(1) מגן-אברהם**. ומשמע דסבינא לה דאף-על-פי-כן אינו נחשב כבעל-הבית גמור, דאי לא הכי למה תליי הענין בידו של בעל-הבית יותר ממנו: **(1) ב"ח**: **(2) עין** בסימן קסז סעיף יד: **(3) רש"י**: **(4) סימן** קסז סעיף יד: **(5) אליה רבה** וסג"ר: **(6) פרי-מדרים**: **(7) ואף** דדין זה לחיובא הוא דוקא באורח, כמו שכתב המגן-אברהם, מכל מקום לכתחלה מצוה לכל אדם לחזור אחר כוס של ברכה [פמ"ג]: **(7) וכהיום** שבלאו הכי המנהג אצל כל אורח לומר 'הרחמן הוא ברוך את בעל-הבית' וכו', אינו יודע אם שוף כול ענין זה⁽¹⁴⁾, ועין באליה רבה שפקק גם-כן: **(8) אינו** יודע מנין לו למגן-אברהם שבלא כוס לשמברכין אין החיוב לברך את בעל-הבית? ואולי דהמגן-אברהם דק מלשונו הגמרא דקאמר 'מי שנותנים לו כוס': **(9) ובזמננו** שכל אחד ואחד מברך לעצמו, אינו יודע אם שוף דין זה⁽¹⁵⁾; ואולי מה שעונים ברוך שאכלנו וכו' לא נחשב זה רק כענינת אמן, והמזמן הוא חשוב עקר המברך, וצריך עיין:

הלכות ברכת המזון סימן רא

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק ה]

למה אנו משינים נסח הברכה דבעל-הבית ממה שצאמר בש"ס.¹⁰⁷

7) וביאר הגר"פ שיינברג (חידושי בתרא), שהמנהג היה לברך רק 'הרחמן הוא יברך את בעל הבית הזה' ולא ברכו כלל את ברכת האורח.

ובזמנינו שכל אחד מברך ברכת המזון בנפרד, כתב הערוך השלחן (ס"ג) שכל אורח מחויב לברך את בעל הבית בפני עצמו, וכן כתב הבן איש חי (שנה א פר' שלח אות כד), וכן דעת הגר"ש אלישיב (וזאת הברכה עמ' 143).

ולענין אמירת ברכת האורח בשבת מבואר בברכי יוסף (סי' קפח שיעור ברכה אות א) שהוא ככל נוסח תפילה קבוע שמוותר לאומרו בשבת.

[משנב ס"ק ו]

שלא תקנו לתן לאורח אלא לטובתו פדי שיכרכנו.¹⁰⁸

8) וסמך מהמקרא לכך שמברכים את בעל הבית, הובא בבאר היטב (ס"ג ג) בשם מהר"ש, מ'זכרת את ה', 'את' לרבות בעל הבית. והא"ר (ס"ק ב, ובסי' קפו ס"ק א) הביא סמך זה בשם הירושלמי.

וכשישנם שני בעלי בית, כתב הכף החיים (ס"ק יב) שיאמר הנוסח בלשון רבים [ומצוי הוא בחתונות, ששני המחותנים הם בעלי הסעודה].

[משנב ס"ק ח]

מעלת התורה גדולה ממעלת הפנהגה.¹⁰⁹

9) ולכן כשהתלמיד חכם מברך, כתב בשעה"צ לעיל (סי' קסז ס"ק סה) שאינו צריך ליטול רשות מהכהן, כיון שמעלת התלמיד חכם גדולה יותר ממעלת הכהונה.

[משנב ס"ק יב]

ואפילו אם התלמיד-חכם הוא גדול ממנו, דאין עליו חייב לכבדו מחמת מצוות 'וקדשתו', מכל מקום טוב שיקדים הפהן לפניו.¹¹⁰

10) מקור הלכה זו, ציין הדברי חמודות (ברכות פ"ז אות מז) מהגמ' במגילה (כח, א) שאלו תלמידיו את רבי פרידא במה הארכת ימים, אמר להם מימי לא קדמני אדם לבית המדרש, ולא ברכתי לפני כהן וכו', והסיקה הגמ' שהיינו בשוין, ובכונת הגמ' ביארו תוס' (שם ד"ה כו) שגם הכהן היה תלמיד חכם אך רבי פרידא היה גדול ממנו, ואף על פי כן נתן לו רבי פרידא לזמן, ובזכות זה זכה לאריכות ימים. ואף שלכאורה אין מקור לומר שטוב שיקדים התלמיד חכם את הכהן, שהרי לא נאמר כאן דין 'וקדשתו', כפי שמוכח ממה שאינו חייב לכבדו, ביאר הגר"פ שיינברג (חידושי בתרא) שאולי למרות שאינו מחויב, מקיים בזה מצוה קיומית של יקדשתו.

[משנב ס"ק יג]

ועין שם שצדד למצא קצת טעם למנהגו¹¹¹ וכו', טוב להקדים הלוי גם-כן לישאל, אם הם שוין בתקמה, בברכת-המזון וק'המוציא וכן בנתינת הצדקה.¹¹²

11) שכתב (ס"ק ד) שאפשר שהטעם שאין נוהרים בזה, משום שאין אנו בקיאים ביחסי הכהונה. וכעין זה כתב בשו"ת רב פעלים (אורח ח"ב סי' לט) שסומכים על דברי שו"ת הריב"ש (סי' צד) שכהנים שלנו אינם בני יחוס, וסומכים על כהונתם רק מדין חזקה, ובזמן הזה הקדימה של כהן הוא רק מתורת מנהג ולא מדינא [ותמה מדוע המג"א לא הביא ראיה לדבריו, מדברי שו"ת הריב"ש]. טעם אחר הביא בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' כח) בשם האדמו"ר מקלויזענבורג שאמר לו, שבסעודות גדולות לא מקפידים לתת לכהן לזמן, משום שכל הנאספים באו לסעודה מחמת קריאתו של הבעל הבית וברצונו, יכול הוא לומר לכהן לא קראתיך אלא על מנת שתניחני לקוראו ראשון.

12) ואם הלוי גדול מהכהן בתורה וקנה, כתב החתם סופר (סוכה מא, ב ד"ה נתנו) חידוש דין, שבאופן זה יש להקדים את הלוי שיוודים מדרגה אחת מהכהונה. אבל כשיש גם ישראל, והישראל גדול מהכהן הלוי בתורה חקנה, אין להקדימו [כשהכהן גם תלמיד חכם] שאין לרדת שתי מדרגות מהכהונה, והוכיח כן מהגמ' בסוכה (שם) שרבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא היו באים בספינה ורק לרבן גמליאל היה לולב, ורבן גמליאל נתנו בתחילה לרבי יהושע שהוא לוי, ואחר כך לרבי אלעזר בן עזריה שהוא כהן, ולבסוף לרבי עקיבא שהוא ישראל, וסיים שהוא דבר חידוש.

[משנב ס"ק יד]

זכתב המגן-אברהם: ודוקא קשמכרכין על הפוס, דאז החיוב על האורח לברך את בעל-הבית.¹¹³

13) ובשעה"צ (ס"ק טו) תמה על כך. ואכן כתב הקצות השלחן (סי' מו בדה"ש ס"ק כג) שמה שכתב המג"א 'כוס' אינו בודקא, ושיגרת הלשון היא. אולם הגר"פ שיינברג (חידושי בתרא) יישב את דברי המג"א, שדוקא בכוס יש חלות לברכה, משום שאין אומרים שירה אלא על היין והיא הגורמת אריכות ימים לבעל הבית, ולכן כשנמנע מזה הריהו נענש בקיצור ימים.

[שעה"צ ס"ק יד]

זכתיים שבלאו הכי הפנהגה אצל כל אורח לומר 'הרחמן הוא יברך את בעל הבית' וכו', איני יודע אם שנהג קלל ענין זה.¹¹⁴

14) ואם נמנע מלברך על הכוס מחמת שנהג שלא לשתות יין, ממידת חסידות וכדו', כתב הא"א (בוטשאטש, מהדו"ב) שאין בזה חשש, שניכר שאין כוונתו להראות שאינו חפץ בברכה. וכן נראה בדברי המאירי (ברכות נה, א) שעיקר הקפידא היא רק אם אינו מברך על הכוס מחמת גאוה.

[שעה"צ ס"ק טז]

ובזמננו שכל אחד אחד מקבץ לעצמו, איני יודע אם שנהג דין זה.¹¹⁵

15) והכף החיים (ס"ק יט) הביא בשם שו"ת היעב"ץ (סי' עד) והבית מאיר (אות יא) שהיום שכל אחד מברך לעצמו והבעל הבית ממילא מתברך, יש לו לבעל הבית עצמו לברך ולזכות במצוה. וכן נאה למודקקים יראי ה' וחרים על דבריו שלא להניח למצוה הבאה לידו לעשותה על ידי אחרים.